

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Р.Б.

МО «Селенгинский район»

МБОУ Ноехонская СОШ им.В.Д.Ринчинова

РАССМОТРЕНО:

Методсоветом школы
от «19» июня 2024 г.

СОГЛАСОВАНО:

Замдиректора по УВР:
Болхоева С-Д.Б.

Рабочая программа

учебного предмета «Бурятская литература. Базовый уровень»
для обучающихся 5-го класса

у. Зурган-Дэбэ. 2024 г.

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

Арадай аман зохёол аман үгын, **уран хайханай литература** бэшэмэл үгын исскуство, тиимэхээ уран зохоол зохооходоо, уран хурса, шэмэг удхатай үгэ гол түлэб аргуудай нэгэн болоно. Уран зохёол хүн тухай, тэрэнэй доторой байдал, хүниие тойрон байһан оршон байдал, байгаали, хүнэй ажабайдал, арад зоной ажамидарал г.м. тухай зохёогдоһон байдаг. Бодото юумэнүүд, үнэн болоһон үйлэ хэрэгүүд, бодото байдал уран зохёолой, уран хайханай литературы үндэһэн боложо хэрэлэгдэдэг. Уран зохёолшо бодото байдал дээрэ үндэһэлжэ, тэрэниие ханажа ухаан бодолойнгоо хүсөөр, ханаагаараа тэрэниие уран гоё болгожо, ном соогоо уран хайханаар, гоёор зохёогдоһон байдал бии бодгодог. Энэ байдалын үнэн бодото байдалда адирхуу байдаг. Тиимэхээ хурагшадта ойлгуулха шухала гэжэ хараалагдана.

Уран хайханай литература гү, али уран зохёол шудалан үзэлгын гол **зорилгонууд** гэбэл:

- уран хайханай литература хүнэй, хүн түрэлтэнэй ажамидаралда тусхай хуури эзэлдэг, тэдэнэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ шанартай гэжэ ойлгуулха;
- уран хайханай литература шудалан үзэлгэ хадаа түрэл арадынгаа ба бэшэшье арадуудай соёл болборсол, ёһо заншал ойлгожо абалгын тусгаар арга гэжэ ойлгуулха;
- искустын этико-эстетическэ компонент байгуулха гуманитарна ойлгосонууды тайлбарилжа үгэхэ;
- уран зохёол уншаха дуратай болгохо, гоё хайханиие наринаар ойлгодог мэдэрэл хүмүүжүүлхэ;
- бодото байдал, ажабайдал ба искуство, оршон тойрониие зүбөөр сэгнэжэ, тэдэндэ үнэтэй сэнтэйгээр хандахые хургаха;
- аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ хургаха, тэрэниие хүгжөөхэ;
- хурагшад уран хайханай зохёол зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр хадуужа абаха, шэнжэлжэ, сэгнэжэ хураха гол түлэб теоритико- литературна, эстетическэ ойлгосонуудтай болохо ёһотой.

Уран хайханай литература зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр, гүнзгыгөөр ба өөрынгоо ажамидаралда тухатайгаар ойлгожо абахын тула хурагшадые ойлгомжын аппараттай болгохо. Ушар иимэхээ программа дотор литературы теоридо онсо анхарал хандуулагдана.

Энэ программа зохёогдоходоо, баазова теоритико- литературна ойлгосонууд дээрэ үндэһэлжэ, тэдэниие гол принцип болгон байгуулагдаа. Класс бүхэндэ өөр өөрын баазова теоритико – литературна ойлгосо онсологдоо гэбэл иимэ:

5- дахи класста жанрнууды үзэхэ.

Иигэжэ 5-дахи класста теоритико- литературна ойлгосонууды үгэлгэ хадаа урда жэлнүүдэй программнууд соо хэрэглэгдэдэг байһан тематическа, хронологическа болон историко- литературна принципүүдтэ харша бэшэ, харин хэрэгтэй нэмэринь болоно. Хурагшад ганса историко- литературна бэшэ, мүн баһа теоритико-литературна талаар мэдэсээ үргэдхэхэ бэшэ, харин литературы теорёор хайн баазова ойлгосонуудтай байха ёһотой. Уран хайханай литература үзэлгэ, тэрэниие шэнжэлэлгэ теоритико- литературна ойлгосонуудтэйгөөр бэлүүлэгдэдэггүй. Тиимэхээ тэдэнэр теоритическэ ойлгосо мэдэсэнүүды ба уран зохёол шудалан үзэлгын шухала зэмсэг болоно.

Тус программа 5 класста литература үзэлгын гол шэглэлнүүды иигэжэ тодорхойлжо үгэнэ:

5- дахи класс – литературна уншалгаһаа литература шэнжэлэн үзэлгэдэ шэлжэн оролго болоно.

Хурагшадые **литература үзэлгын талаар** хургахын тула ямар **зорилгонууд** табигданаб гэбэл иимэ:

5-дахи класста – эстетическэ анализ хэжэ хургалга. Энээндэ анхаралаа хандуулха хэрэгтэй.

Тус программа дотор түрүүшынхисэ буддын шажанай хургаал, тэрэнтэй нягта холбоотой бурхан багшын хургаалнууд дээрэ үндэһэлжэ зохёогдоһон зохёолнууд

оруулагдаа. Гэбэшье шажан мүргэл тухай ганса 5- дахи класста үзөөд үнгэрхэ бэшэ, харин Буддын шажанай, бөө мүргэлэй хургаалнуудые бүхы классуудта дурдажа, хурагшадта хануулжа, мэдүүлжэ байха хэрэгтэй.

Программа дотор нилээн ехэ хуури арадай аман зохёолнуудта үгтөө. Юуб гэхэдэ, энээнгүйгөөр литературы асуудалнууд, илангаяа уран хайханай ёһо заншал, литературна хүгжэлтын, ментальна ёһо заншалнууд г.м. хүсэд хайнаар ойлгогдохогүй. Гэхэтэй хамта уран хайханай литература хадаа арадай аман зохёолой үргэлжэлэл гэжэ хэлэхэдэ болоно. Мүнөө үеын литературна зохёолнууд аман зохёолнуудгүйгөөр бэшэгдэнэгүй.

Хурагшадай үргэн дэлисэтэй байхын хажуугаар, түрэл литература хайнаар ойлгожо абахын тула программа дотор буряад литературада бии болоһон шэнэ зохёолнууд оруулагдаа. Хуушан программанууд соо, номууд соо байһан зарим зохёолнууд гаргагдаһан, зариманиинь классуудаар хэлгэгдэн үгтэһэн байна. Коммуникативно-творческо ажалнуудые хэрэглэжэ болохо байна.

Түсэблэһэн үрэ дүнгүүд үзэхэ хуралсалай курста

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты) – өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно), хүнэй аман ба бэшэгэй хэлэлгын онсо өөрэ байһые ойлгоно (аянга, хэлэлгын темп, үгэнүүдэй болон сэглэлтын тэмдэгүүдэй үүргэ).

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- багшатай хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- хэшээлдээ юу хэһэнэ хойно хойноһоонь тоолохо;
- юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ;
- өөрынгөө, нүхэдэйнгөө, классайнгаа ажал багшатай сугтаа урид зохёогдоһон критеринүүдээр шалгах;
- багшын үгэһэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгүүдэй үүргэ ойлгохо);
- зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- багшатай болон нүхэдтээ хамта дүн гаргах;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо. Тийн хөөргөн модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө ханаа бодол аман хэлэлгээр, тийхэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- хажуудахи хүнүүдэ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниё ойлгохо;
- уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- классайнгаа үхибүүдтэй, багшатай яагаад ажалаа эмхидхэхэ, ямар журамуудые сахиха тухайга хэлсэхэ;
- хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тийхэдэ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари (предметные УУД):

Тус программа соо хурагшад гол түлэб иимэнүүд онол шадабаритай болохо гэжэ хараалдагдана:

- үзэг бэшэгэй талаар зүбөөр, алдуугүйгөөр ба удхатайгаар (удхыень ойлгожо) уншаха онһон аргатай, дадалтай болохо;
- уран хурсаар уншаха шадабаритай болохо;
- уран зохёолые сюжетно- композиционно нэгэдэл гэжэ хадуужа абаха;
- уран зохёол дотор авторыень, тэрэнэй зохёол соо зураглагдаһан геройнуудта ба үйлэ хэрэгүүдтэ, ушарнуудта, уншагшадта хандалгыё ойлгожо абаха;
- уран зохёол дотор этическэ, социальна- историческа ба нравственна- философско проблематика илгаруулха шадабаритай болохо;

- уран зохёолыг ба тэрэнэй хубинуудыг хаба соогоо бээ даагаад анализ хэхэ шадабаритай болохо;
- уран зохёолдо үндэһэ баримтатой эстетическэ сэгнэлтэ үгэжэ шадаха;
- уран зохёолыг соёл болон ёһо заншалтай холбожо, тайлбарилха шадабаритай болохо;
- диалог ба монолог зүбөөр хэрэглэжэ, хэлэжэ шадаха болохо;
- элдэб янзын бэшэмэл ажалнуудыг бүтээхэ шадабаритай болохо;
- шэнжэлгын ажалнуудыг хэхэ шадабаритай болохо.

Һурагшад гол түлэб иимэ юумэнүүдыг **мэдэхэ ёһотой:**

- уншажа байһан зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрын удха тайлбарилга;
- уран зохиолшоны намтарһаа тон шухала мэдээнүүдыг;
- уран зохёолой текстүүдыг;
- шудалан үзэжэ байһан зохёолой герой болоод гол үйлэдэгшэ нюурнууд тухай, зохёол соохи шухала үйлэнүүдыг мэдэхэһээ гадна, тэдэнэй хоорондохи харилсаа холбоонуудыг, типическэ удха шанар;
- уран зохёол бэшэхэ гол шухала аргууд, зураглалай янзнууд, зохёолой темэ, идея, гол удха, уран зохёолой героинууд, сюжет г.м. литературна теориһоо ойлгосонуудыг;
- байгуулгын (композицийн) шухала онсо янзнуудыг, хэлэнэй зураглан тодорхойлох арга хэрэгсэлнүүдыг;
- программын эрилтын ёһоор сээжэлдэһэн шүлэгүүдыг, эпическэ зохёолой хэлэгүүдыг;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэхэн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдыг г. м.

Һурагшад иимэ юумэнүүдыг **хэжэ шадаха ёһотой:**

- уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэһэн уран зураглалыг хөөрөжэ;
- уран зохёолшын зураглан зурагыг ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бии болгожо;
- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала асуудалнуудыг (эпизодуудыг), үйлэдэгшэ нюурай хэлэһэн үгэ, хэрэг г.м. бусад олон юрын үйлэнүүдхээ илгажа;
- зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтаганаа, сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудыг, байгаалийн зураглалнуудыг текст сооһоо илгажа;
- зохёолой идеяһа болоод уран найханай талыг харуулалгада сюжетэй зүйлнүүдэй (үйлын хүгжэлтын эхин, үйлын уялдалга, үйлын хүгжэлтын эгээл дээдэ шата) үүргэ болон гол проблематика элирүүлжэ;
- үзэгдэжэ байһан зохёолнуудай байгуулгын (композицийн) зүйлнүүдыг илгажа;
- зохёолой удха задалан харуулхадаа, геройн үүргэ ба геройдо үгэһэн авторай сэгнэлтэ эли тодо болгожо;
- зохёолой героинуудай өөр өөрын ба бултанһа хабаатай шэнжэнүүдыг тодорхойлон, характеристикэ үгэжэ, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһыг элирүүлхэ зорилготойгоор героинуудыг зэргэсүүлжэ;
- уран зохёолнуудай текст лирическэ, эпическэ, драматическа жанрай байһаарнь тэдэниень хараадаа абажа, тодоор, уранаар уншажа;
- уран зохёолой героинуудта характеристикэ үгэхэ сложно түсэб табижа;
- үзэжэ байһан зохиолой героинууд тухай, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһыг хараадаа абан, һурагша бүхэнэй, бүхы һурагшадай зэргэсүүлһэн аман гү, али бэшэмэл өөрын бодомжолготой найруулга (сочинени- рассуждени) зохёожо;
- монологическа хэлэлгэ найнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэй ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа;
- түсэб табижа, тэрэ тоодо тезиснэ түсэб, мүн литературна - критическэ статьянуудаар конспект бэшэжэ;
- нэгэ гү, али хэдэн материалнууд дээрэ үндэһэлэн, литературна темээр элидхэл, соносхол (сообщени) гү, али реферат бэлдэжэ;
- үзэһэн зохёолоор гү, али хэдэн зохёолнуудаар проблемнэ шэнжэтэй аман ба бэшэмэл бодомжолготой сочинени (сочинени- рассуждени), тэрэ тоодо зэргэсүүлһэн

характеристикэ зохёожо, мүн литературна ба публицистическэ темэнүүдээр бодомжолготой сочинени зохёожо;

-литературын асуудаонуудаар бэшэһэн хүдэлмэринүүдээр тезисүүдые ба конспектнүүдые табижа;

-бэеэ даагаад уншаһан номоор, хараһан кинофильмүүдээр, теледамжуулгануудаар, зүжэгүүдээр, уран зурагуудаар, шагнаһан хүгжэмөөр рецензи гү, али һанамжа бэшэжэ;

- уншаһан номой справочна аппарат, мүн литературна терминүүдтэй словарь, шэнэ толинуудые хэрэглэжэ г.м.

Мүнөө үедэ шабинарай бэе махабад бэхижүүлхэ, элүүр энхые сахиха тухай асуудал гол асуудал болоод байна. Тиимэһээ энэ һуралсалай программаар үзэгдэхэ материал үхибүүдэй ухаан бодол болон наһандань таарамжатайгаар зохёогдонхой.

Багша творческо хандажа, һурагшадайнгаа наһа, бэлэдхэл, мэдэсэ, шадабари хараадаа абан ажаллаха ёһотой. Сээжэлдэхэ зохёолнууд класс бүхэндэ багшын үзэмжөөр үгтэхэ гэжэ хараалагдана.

Тус ажалай программа тематическа, социально- историческа, хронологическа, историко-литературна, теоретико – литературна принципүүдые баримталжа байгуулагдаа.

Программын бүридэл

Раздел	Сэдэбүүд
Оршол	Литература – үгын искусство
	Литературын түлэбүүд
	Уран зохёолой нюусанууд
	«Автор-Зохёол- Уншагша» гэхэн бодосо
Фольклорой жанрнууд	Фольклор тухай ойлгосо
	Аман зохёолой түлэбүүд
	Бага, дунда, ехэ хэмжээнэй зохёолнууд
	Буряад арадай нааданууд
	Сэсэ буляалдаан
	Жороо үгэнүүд тухай мэдэсэ
	Таабаринууд тухай мэдэсэ
	Таабари зохёохо аргууд
	Онһон үгэнүүд тухай мэдэсэ
	Хошоо үгэнүүд тухай мэдэсэ
	Онһон хошоо үгэнүүдэй илгарал
Буддын шажанай зохёолнууд	Буддын шажанай зохёолнууд
	«Алтан үдэтэ хун шубуун»
	«Хорото жада»

Календарна - тематическа түсэблэлгэ

Раздел	Хэшээлэй темэ	Час
Оршол	Литература – уран үгын искусство	1
	Уран зохёолой нюусанууд	2
Фольклорой бага жанрнууд	Фольклор тухай ойлгосо, бага жанрнууд.	1
	Тоолуурнууд, буряад нааданууд	1
	Буряад нааданууд. Практикум.	1
	Сэсэ буляалдаан	1
	Жороо үгэнүүд	1
	Таабаринууд	1
	Онъһон ба хошоо үгэнүүд	2
	Буддын шажанай зохёолнууд	2
Арадай онтохонууд	Зургаан нүхэд	1
	Зохёолой анализ	1
	Һүүл хүбүүн	2
	Сэсэн хулгана	1
	Буряад арадай онтохошод. Ондоо арадай онтохонууд	1
Эпическэ жанрнууд	В.Халхуев “Жаабдай”	2
	КГУ Литературна онтохонууд. Онтохоной орондо	1
	Л.Толстой “Хайратай морин”.	1
	Зохёолой анализ	1
	Хэшээл-мурысөөн А.Лыгденов “Унаган”.	1
	Зохёолой байгуулга, эпизод. Уран арганууд	1
	А.Лыгденов “Унаган”. Зохёолой удха дээрэ хүдэлмэри	1
	Бэхижүүлэн шалгалга. Һургаал заабари	1
	Эпизод дээрэ хүдэлмэри	1
	Ц.Номтоев “Хилээмэн”. Зохёолой удха дээрэ хүдэлмэри	1
	Д.Сультимов “Өөрыгөө хэхээбэ”	1
	Д.Дылгыров “Эсэгын орден”	1
	Минии түрүүшын рассказ	1
	М.Шолохов “Мэнгэ	1
	Б.Ябжанов “Нулимса”	1
	Ц-Б.Бадмаев “Будамшуугай орон нютагаар Серезжын аяншалһан тухай”. Авторай намтар, зохёохы зам тухай мэдээн	1
	Буряад арадай ёһо заншал	1
	“Будамшуугай орон нютагаар Серезжын аяншалһан тухай”- үргэлжэлэл. Хүнүүдэй харилсаан, хани нүхэсэл	1
	Цырен-Базар Бадмаевай геройнууд – манай үесын хүбүүд	2
	Даага дэллээн.	1
	Сурхарбаан	1
	Будамшуугай орон нютагаар Серезжын аяншалжа хараһан, мэдэжэ абаһан юумэн	2
	Цырен-Базар Бадмаев – үхибүүдэй дуратай зохёлшон	1
	Сюжет, зохёолой анализ	1

	Классхаа гадуур үгтэһэн туужанууд	3
Лирическэ зохёолнууд	Ирагуу шүлэгэй жанр тухай ойлгосо	1
	Д.Дамбаев “Байгалай долгид”	1
	Д.Дамбаев “Үдэшын зураг”	1
	Классха гадуур үгтэһэн шүлэгүүд	2
	Шүлэгдэмэл зохёолой нюусанууд	1
	Минии туршалга	1
	С.Норжимаев “Аймхай охотноон”, “Шаазгайн элидхэл”	1
	С.Норжимаев “Хүмүүжүүлэгшэ Хирээ”	1
Зүжэглэмэл зохёолнууд	Зүжэглэмэл зохёолнуудай шэнжэ.	1
	Б.Эрдынеев “Бишыхан хатан”	3
	Классхаа гадуур уншаха зүжэгүүд	1
	Сценари тухай	1
	Конференци	2

Хэрэглэгдэхэ литература

Һурагшын

1. Буряад литература 5 класс, С.Д.Будаин, Ц.С. Жанчипова, Д.Х.Митупова.
2. Дампилова Х.Д. Буряад литератураар тестнүүд.
3. Ошоров Д.А. Уран үгын абдарһаа.
- 4.Ошорова С.А.Буряад аман зохеол.
5. Цыренова Б.Б. , Батуева М.Ш. Булагай эхин

Багшын

1. Буряад литература 5 класс, С.Д.Будаин, Ц.С. Жанчипова, Д.Х.Митупова.
2. Нанзатова Э.П. Мунгэн туяа.
3. Гомбоев Б.Б. Шэдитэ тала Хэн?, юун? Нааданууд.
4. Э.Дугаров «Шүлэглэмэл зохёолнууд»
5. Методическа пособи «Дуутайхан тоонто нютагнай»
6. Н.Л.Артугаевагай зохёолнууд
7. Буряад ород толинууд.
8. Бабуева В.Д. Материальная и духовная культура бурят
9. Электронно номой хэрэгсэлнүүд.
10. Дискнүүд («Би томо болоод», «Костюмы народов Бурятии», «Буряад дуунууд». г.м.)